

Är kollektivavtalstolkning något speciellt?

En jämförelse av regler för kollektivavtalstolkning och
tolkning av avtal i allmänhet.

Karolina Rodell

Kandidatuppsats i arbetsrätt HARH16
HT2016

Handledare
Boel Flodgren

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Bakgrund och ämne	7
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Metod och material	10
1.5 Forskningsläge	11
1.6 Disposition	11
2. Avtalsolkning i allmänhet	13
2.1 Inledning	13
2.2 Tolkningsregler för avtal i allmänhet	14
2.2.1 Gemensam partsavsikt (partsvilja)	14
2.2.2 Ordalydelse	15
2.2.3 Objektiv tolkning	16
2.2.4 Dolusregeln	17
2.2.5 Culpregeln	17
2.2.6 Oklarhetsregeln	18
2.2.7 Sammanfattning	18
3. Kollektivavtalsolkning	20
3.1 Inledning	20
3.2 Särskilt för kollektivavtalsolkning	20
3.2.1 Dolda klausuler	22
4. Tolkning av standardavtal	24
4.1 Inledning	24
4.2 Särskilt för tolkning av standardavtal	24
5. Jämförelse av tolkningsmetoder	27
5.1 Likheter	27
5.2 Skillnader	29
5.3 Culpdiskussionen som vattendelare	31
6. Analys	34
6.1 Hur går man tillväga vid avtalsolkning?	34
6.2 Vad särskiljer kollektivavtalsolkning?	35
7. Slutsats	37

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen
AVLK	Lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
LRA	Lag (1974:371) om rättegången i arbetstvister
MBL	Lag (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet

Sammanfattning

Avtalstolkning är ett komplext och svåröverblickbart ämne. Det är inte lätt att säga hur man ska gå tillväga vid tvist om tolkningen av ett avtal, eftersom situationen kring ett avtal kan variera i så hög grad. Börjar man undersöka specifika avtalstyper ser man att tolkningen ändå delar en gemensam grund, om än en grovt generaliserad sådan. Förutom grunden har olika avtalstyper säregna drag som gör att tolkningen skiljer sig från hur avtalstolkning ser ut i allmänhet.

Inom arbetsrättens område spelar kollektivavtalet en viktig roll. Följaktligen är det särskilt intressant att undersöka hur kollektivavtalstolkning skiljer sig från avtalstolkning i allmänhet. Syftet med uppsatsen är att leta efter likheter och skillnader mellan tolkningsprocesser för att se om processen för kollektivavtalstolkning på något avgörande vis skiljer sig från avtalstolkning i allmänhet.

I utredningen hittas fler likheter än skillnader mellan avtalstypernas tolkningsprocesser och det leder till en diskussion om nyttan med uppdelningen i olika avtalstyper. Jag kommer fram till att tolkningen är uppdelad mer än vad som behövs och att rättstillämpningen skulle vinna på en strävan mot större likhet, det vill säga att lika fall borde behandlas lika.

1. Inledning

Under sommaren 2016 hade jag på mitt arbete mycket att göra med ett statligt svenskt kollektivavtal. Organisationen jag arbetade på hade blivit till 2010, när två organisationer slogs ihop till en. Följden av sammanslagningen blev bland annat att två kollektivavtal reducerades till ett. Jag upplevde under sommaren att kollegorna ofta hade problem med tolkningen av kollektivavtalet och att ingen, inte ens högre upp i organisationen, verkade veta hur det egentligen var tänkt att tolkas. Där och då började jag fundera på hur man går tillväga för att tolka avtal när det är otydligt vad som faktiskt gäller. Jag blev genast intresserad av att undersöka saken vidare.

1.1 Bakgrund och ämne

När kollektivavtal sluts är det inte ovanligt att det görs under tidspress, med ett stort antal människor inblandade och ibland även under hot om stridsåtgärder. Dessa omständigheter skapar av förklarliga skäl inte de bästa förutsättningarna för ett tydligt och genomtänkt kollektivavtal¹. Men detta gäller inte bara kollektivavtal, även avtal i allmänhet kan vara otydliga. Det kan föreligga bevissvårigheter, avtalet kan vara tvetydigt, texten kan vara vag eller inte alls ge något svar på tvistefrågan.² Kommer parterna inte överens om hur en otydlig bestämmelse ska tolkas är det upp till domstolen att avgöra tvisten med hjälp av sina tolkningsmetoder.³

Det finns inget lagstadgat tillvägagångssätt för avtalstolkning. Principerna har tagit form i den rättsvetenskapliga litteraturen och i domstolarnas rättstillämpning.⁴ Många av de viktigaste principerna för avtalstolkning grundades i praktiken på en tradition som kan härledas från den romerska rätten, och kanske ännu längre tillbaka i tiden. Tillvägagångssätten har sedan genom århundradena stått sig väl.⁵ Under 1800-talet fördes en debatt i Tyskland inför skapandet av Bürgerliches Gesetzbuch, där flera av de äldre principerna sammanställdes och förfinades.⁶ En av dem kallas *viljeteorin* och innebär att avgivarens bakom förklaringen liggande vilja ska ligga till grund för tolkningen. Det var en reaktion mot den tidigare strikta bokstavstolkningen.⁷

¹ Adlercreutz & Mulder (2013), s. 122.

² Lehrberg (2014), s. 13 f.

³ Ahlström (2013), s. 168.

⁴ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 14.

⁵ Lehrberg (2014), s. 29.

⁶ Lehrberg (2014), s. 25.

⁷ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 40.

Kritiker mot viljeteorin menade att mottagaren blir lidande när angivarens vilja avgör tolkningen och att det var lämpligare att låta mottagarens tillit bli avgörande, när den är befogad. Denna teori kallas *tillitsteorin*. En tredje teori, som kallas *förklaringsteorin*, menar att en objektivt tolkad förklaring ska vara avgörande för tolkningen.⁸ Dessa tre teorier ligger till grund för reglerna om avtalstolkning.⁹ Principerna är i stort sett gemensamma för hela avtalsrätten, men är självklart olika aktuella i olika sammanhang.¹⁰

Vid studier i arbetsrätt är inte allmän avtalsrätt huvudsakligt fokus för lärandet. Även i den arbetsrättsliga litteraturen skrivs det inte särskilt mycket om allmän avtalsrätt, trots att kollektivavtalet är en typ av avtal och därför omfattas av den allmänna avtalsrätten.¹¹ Det kan tyckas märkligt, för borde inte förståelsen av begreppsapparaten och tolkningsmetoderna vid avtalstolkning i allmänhet ha stor betydelse även vid kollektivavtalstolkning? Tolkningen ser ut att gå i olika spår. Inte heller omvänt görs ansträngningar för att överbrygga gränserna mellan avtalstyper. Inom den allmänna avtalsrätten verkar inte tolkningserfarenhet från Arbetsdomstolen (AD) beaktas. Ett tydligt exempel på det kan vi se i förorden till den klassiska och mycket använda boken *Avtalsrätt I*, där författarna skriver att de varken i trettonde eller fjortonde upplagan har uppdaterat arbetsrättslig litteratur och praxis. Det skrivs bort i en mening, utan någon motivering.¹² Det kan ifrågasättas ifall en avtalsrättslig bok går att betrakta som fullständig om inte all viktig rättstillämpning rörande avtal beaktas. Utifrån denna bakgrund känns det viktigt med en undersökning som jämför kollektivavtalstolkning med tolkning av avtal i allmänhet.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att klargöra hur kollektivavtalstolkning skiljer sig från annan avtalstolkning. De grundläggande principerna för avtalstolkning är i stort sett gemensamma för alla sorters avtal, men utöver den gemensamma grunden finns det mycket som skiljer dem åt. I litteraturen är tolkningen för olika avtalstyper uppdelad utifrån de olika avtalstyperna och det kan vara svårt att urskilja en avtalstyp, i mitt fall tolkning av kollektivavtal, i relation till hur avtalstolkning ser ut i allmänhet. Det är viktigt att urskilja likheter och skillnader mellan olika avtalstyper. Min frågeställning i denna uppsats är:

⁸ Lehrberg (2014), s. 27.

⁹ Lehrberg (2014), s. 28.

¹⁰ Adlercreutz & Mulder (2013), s. 123.

¹¹ Hansson (2010), s. 148 f.

¹² Adlercreutz et al (2016), s. 3 och s. 6.

- Med beaktande av hur avtalstolkning går till, vad är kollektivavtalstolkningens särdrag?

1.3 Avgränsningar

Huvudsakligt fokus ligger på att beskriva själva tolkningsprocessen för avtal i allmänhet och för kollektivavtal och standardavtal. Jag kommer inte att ta upp avtalets, kollektivavtalets eller standardavtalets historia, utan endast kort ta upp *avtalstolkningens* historia. För att förstå hur tolkningen av olika avtal går till behöver man känna till vissa formkrav för och rättsföljder av avtal. Uppsatsen riktar sig till läsare, som har grundläggande kunskaper inom arbetsrätt, och som även förväntas ha grundläggande kunskap i allmän avtalsrätt, varför grundläggande frågor i allmän avtalsrätt inte behandlas i uppsatsen.

Begreppet tolkning kan ha olika innebörd. I uppsatsen kommer begreppet ha en rättslig innebörd, alltså hur domstolar tolkar avtal. Jag gör inte någon språkvetenskaplig eller logisk texttydning.¹³ Tolkningsprinciperna som beskrivs i uppsatsen är sådana som används i svenska domstolar för att fastställa avtalsinnehåll och vad som menas med tolkningsprocessen är hur denna ser ut när en tolkningsfråga tagits upp i domstol vid tvist.

Jag kommer inte ta upp principerna om utfyllnad, vilka är nära sammanlänkade med principerna om tolkning. Att komplettera (utfylla) ett ofullständigt avtal är inte samma sak som att fastställa vad som är innehållet i ett oklart avtal. Det råder ingen riktig enighet i vad som innefattas i begreppen tolkning och utfyllnad. Man kan ändå säga att tolkning innefattar material som är specifikt för avtalssituationen, som avtalets lydelse och övriga tolkningsdata som visar vad parterna avsett och uppfattat. Utfyllning handlar istället om att komplettera ofullständiga avtal, där tillämpning av rättsregler och sedvänjor kan aktualiseras. Viktigt att påpeka är dock att distinktionen ofta inte är särskilt tydlig.¹⁴

Som nämnts ovan finns det inga lagregler för hur man ska gå tillväga vid avtalstolkning. Regler om avtalstolkning har vuxit fram i domstolarnas praxis. Följaktligen kommer jag till stor del använda mig av prejudikat som rättskälla i uppsatsen. Av stor vikt är även doktrinen som beskriver och förtydligar prejudikaten.¹⁵

¹³ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 46.

¹⁴ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 17.

¹⁵ Sandgren (2015), s. 44.

1.4 Metod och material

Jag har valt att använda den traditionella rättsdogmatiska metoden för att utreda uppsatsens frågeställning. Det innebär att jag söker svaren i de allmänt accepterade rättskällorna. Metoden innebär vanligen att man identifierar vilka rättskällor som är relevanta i en viss situation.¹⁶ Den viktigaste rättskällan för att besvara frågeställningen i mitt fall är framförallt rättspraxis. Den grundläggande lagen om avtal, Avtalslagen, är självklart utgångspunkten för analysen, men eftersom tolkning inte regleras särskilt i Avtalslagen blir denna inte analyserad. Reglerna om kollektivavtal i Medbestämmandelagen utgör också en viktig rättskälla även om de inte analyseras särskilt. Inte heller där finns några regler speciellt om tolkning. Prejudicerande avgöranden som väger tyngst kommer från de högsta instanserna, där AD är högsta instans vid arbetsrättsliga tvister, och då särskilt vid tvist om kollektivavtal.¹⁷ Rättspraxis för avtalstolkning som inte gäller kollektivavtal kommer från de allmänna domstolarna, då särskilt från Högsta Domstolen (HD).¹⁸ Att följa prejudikat är inte bindande i Sverige, men domstolarna följer ändå vanligtvis prejudikat i sin rättstillämpning. Det är ett uttryck för den rättsliga principen att lika fall ska behandlas lika.¹⁹

För att välja relevanta rättsfall har jag tagit hjälp av litteraturen, vari hänvisningar till rättsfall är vanligt förekommande. Jag har sedan gått igenom ett stort antal av dessa, men endast valt ut ett axplock eftersom många av rättsfallen liknar varandra. Jag har ändå varit öppen för att hitta sådana som skiljer ut sig.

Även doktrinen har stor betydelse. Doktrinen är en informationskälla, men äger också status som rättskälla. Den beskriver och systematiserar det rättsliga materialet.²⁰ Även om doktrinen i sig själv inte äger auktoritet interagerar den med övriga rättskällor och ger dem ökad legitimitet.²¹ Enligt den rättsdogmatiska metoden ska rättskällorna tolkas med hjälp av möjliga tolkningsmetoder för att sedan tillämpas.²² När detta görs ska koherens uppnås, det innebär att regler och rättsområden bildar ett sammanhängande system.²³ Vilken tolkningsmetod som används är givetvis beroende av sammanhanget och kommer att variera beroende på vilken

¹⁶ Korling & Zamboni (2013), s. 21 (Jan Kleineman, kap 2 "Rättsdogmatisk metod").

¹⁷ Samuelsson & Melander (2003), s. 39.

¹⁸ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 14.

¹⁹ Samuelsson & Melander (2003), s. 39.

²⁰ Sandgren (2015), s. 44.

²¹ Korling & Zamboni (2013), s. 27 (Jan Kleineman, kap 2 "Rättsdogmatisk metod").

²² Korling & Zamboni (2013), s. 278 (Eva-Maria Svensson, kap 10 "Genusrättsvetenskap och juridiska metoder").

²³ Sandgren (2015), s. 43.

rättskälla som används vid tillfället, men man kan exempelvis tolka *e contrario*, motsatsvis eller använda lagstiftning analogt, så kallad analogisk tolkning.²⁴

Ämnet för uppsatsen, att vilja utvidga förståelsen av kollektivavtalet genom att jämföra med allmän avtalsrätt, skulle kunna studeras djupt och omfattande. Så har dock fallet inte varit. Själva tolkningsprocessen för kollektivavtal och avtal i allmänhet finns beskriven i många böcker, men jag har inte hittat att någon annan gjort en liknande jämförelse mellan olika tolkningsprocesser.

1.5 Forskningsläge

I litteraturen börjar ofta den moderna forskningshistorien inom avtalstolkning med en debatt från 1959.²⁵ Debatten behandlade olika avtalsrättsliga frågor (varav diskussionen om culparegeln kommer beskrivas mer ingående i avsnitt 5.3) och dess huvudpersoner var Folke Schmidt, Hjalmar Karlgren och Lennart Vahlén. Folke Schmidt har annars framförallt varit tongivande inom kollektiv arbetsrätt, och kom 1966 ut med en klassisk bok i ämnet. 1967 kom Adlercreutz med första läroboken i avtalstolkning, *Avtalsrätt II*, som senare givits ut i sex upplagor. Litteraturen har på senare år blivit mer omfattande. Grönfors och Fohlin kom båda ut med böcker om avtalstolkning 1989, med olika infallsvinklar. Lehrberg gav ut sin första bok om avtalstolkning 1995, vilken numera finns i en sjätte upplaga från 2014. Ämnet verkar fortsätta locka forskare än idag. 2008 kom Samuelsson ut med en akademisk avhandling om tolkning och utfyllning, och även i allmänna avtals- och kollektivavtalsrättsliga framställningar finns avsnitt om tolkningsfrågor. Ramberg & Rambergs bok, *Allmän avtalsrätt*, är ett exempel på det.²⁶ Hanssons avhandling *Kollektivavtalsrätten* från 2010 och Ahlströms bok *Kollektivavtal* från 2013 är ytterligare exempel. De senaste tillskotten i samlingen av litteratur som innehåller avtalstolkning är båda från 2016. Det är den tredje upplagan av boken *Arbetsrätt* av Glavå och Hansson och Källström et als första upplaga av *Den Kollektiva Arbetsrätten*. Vad gäller standardavtal utgör Bernitz den främsta källan.

1.6 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i sju kapitel. Det första kapitlet är en introduktion till uppsatsen. Där blir läsaren upplyst om bakgrund och ämne, uppsatsens syfte och vilka frågeställningar som ska

²⁴ Samuelsson & Melander (2003), s. 57.

²⁵ Hansson (2010), s. 220. Adlercreutz & Gorton (2010), s. 11. Lehrberg (2014), s. 212.

²⁶ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 11 f.

besvaras. En rad frågor utesluts från uppsatsen, vilket förklaras i delen om avgränsningar. Efter det beskrivs metod och material, följt av det aktuella forskningsläget.

Rättsutredningen börjar i kapitel två och fortsätter fram till och med kapitel fem. Andra kapitlet fungerar som en generell inledning till uppsatsämnet och tar upp avtalstolkning i allmänhet. Läsaren får här kunskaper om generella tolkningsregler som är nödvändiga för att förstå de mer snäva kapitel som följer. I det tredje kapitlet beskriver jag kollektivavtalstolkningens särdrag. Det börjar med en inledning, följt av ett avsnitt om principerna som avviker från avtalstolkning i allmänhet. Det fjärde kapitlet handlar om tolkning av standardavtal och har som syfte att tydliggöra hur olika avtalstyper föranleder olika tolkningsförfaranden. Det femte kapitlet består av en jämförelse mellan de olika avtalstypernas tolkningsförfaranden. Jag kommer i kapitlet gå igenom likheter och skillnader mellan metoderna för att se vad som skiljer dem åt, om något skiljer dem åt.

Efter jämförelsen i kapitel fem kommer analysen i kapitel sex. Här analyseras materialet som tagits upp i tidigare kapitel för att sedan kopplas till uppsatsens syfte och frågeställningar. Det sista kapitlet, kapitel sju, består av en slutsats med reflektioner och tankar om de resultat som kommit fram.

2. Avtalstolkning i allmänhet

2.1 Inledning

Kollektivavtalet är ett av många olika slags avtal. Avtal kan avse flera olika förhållanden, som köp, hyra, lån och mycket mer, och principerna för hur avtal kommer till stånd och tillämpas är i grunden samma för alla avtalstyper.²⁷ För det första är det naturligtvis viktigt att avtalet existerar för att något innehåll ska kunna bestämmas. Det betyder att bestämmelserna om avtalsfrihet och avtalets bindande verkan utgör en grundsten för avtalstolkningen.²⁸ Avtalsfriheten innebär att man är fri att avtala om vad man vill och med vem man vill. Avtalsparterna har frihet att ge avtalet innehåll som de kan enas om.²⁹

Bestämmelsen om avtalets bindande verkan är inte uttryckligen lagstadgad trots att den är en av de mest elementära principerna i vår rättsordning. Däremot fastslås principen att ett anbud om slutande av avtal och ett svar på ett sådant anbud, är bindande.³⁰ Har ett bindande avtal kommit till stånd så innebär det att anbud och accept stämmer överens. Man kan säga att avtalstolkning handlar om att tolka anbud och accept.³¹ För vissa avtalstyper krävs det att avtalet är skriftligt för att det ska gälla. Då ligger oftast bara en parts uttryckliga viljeförklaring till grund för avtalet istället för bådas. Parterna blir bundna samtidigt, när de skriver under, och ett anbud blir inte bindande innan accept föreligger.³²

Att göra åtskillnad mellan avtalets tillkomst och dess innebörd är inte alltid lätt.³³ När tvist uppstår kan det bero på att parterna vid tecknandet haft olika uppfattningar om innehållet, men det behöver inte vara så. Ibland gör tidsbrist att bestämmelser blir oklara. I andra fall har en tredje part utformat avtalet så att det blir svårt att hitta en gemensam partsavsikt.³⁴ Tvister kan även uppstå för att parterna vid avtalsslutet inte kunnat förutse alla tänkbara framtida scenarier och helt enkelt inte reglerat frågan.³⁵ Det finns många situationer som kan orsaka att en

²⁷ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 13. Se också 1 kap i Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (Avtalslagen).

²⁸ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 13.

²⁹ Bernitz (2008), s. 131.

³⁰ Lehrberg (2014), s. 15. 1 § Avtalslagen.

³¹ 1 § 1 st Avtalslagen.

³² Lehrberg (2014), s. 17.

³³ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 13.

³⁴ Ahlström (2013), s. 168.

³⁵ Ahlström (2013), s. 174.

tolkningstvist uppstår. Frågan är då hur man går tillväga för att avgöra vad som ska gälla mellan parterna i ett avtal?

Som tidigare nämnts saknas lagregler för tolkningsförfarandet i Sverige. Det finns heller inga enhetliga och generella regler som gäller oavsett situation. En hel del lösningar återkommer dock i rättspraxis, vilket gör att man kan urskilja vissa mönster. Det är nämligen i domstolarnas intresse att vara enhetliga i sin bedömning. Tolkningsmetoderna är dock inte lika fasta som regler med bestämda rekvisit.³⁶ Ofta avslutas rättsfall med att man i domskälen anger att domstolen ”vid en samlad bedömning” kommit fram till ett avgörande. Det är därför inte alltid möjligt att peka ut en utslagsgivande tolkningsregel.³⁷

Att sätta in avtalstolkning i ett hierarkiskt system och samtidigt ge en rättvis bild av verkligheten är inte möjligt.³⁸ När tolkningslösningar som är återkommande i praxis presenteras nedan kommer de därför inte att stå i någon specifik ordning. Avtalstolkning är även ett stort och omfattande område, vilket gör att bara vissa huvudpunkter kan behandlas här.

2.2 Tolkningsregler för avtal i allmänhet

2.2.1 Gemensam partsavsikt (partsvilja)

Den huvudsakliga uppgiften vid all avtalstolkning är att lista ut vad som var parternas gemensamma vilja vid avtalsslutet. Den gemensamma partsavsikten gäller nämligen som avtalsinnehåll, även om ordalydelsen säger något annat.³⁹ Kopplar vi detta till de tre grundläggande principerna som togs upp i avsnitt 1.1 kan vi se att partsviljan som anses vara viktigast idag varken lägger huvudsaklig vikt vid avgivarens avsikt (viljeteorin) eller mottagarens befogade tillit (tillitsteorin). Tillvägagångssättet som är vanligast idag stämmer mer överens med förklaringsteorin.⁴⁰

För att hitta en gemensam partsavsikt kan minnesanteckningar, protokoll och utarbetade avtalsförslag vara till hjälp.⁴¹ Hittar man i dessa ett tydligt ändamål med avtalet är det lättare att förstå sådant som inte uttryckligen framgår av det. Det har även blivit allt vanligare med

³⁶ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 14.

³⁷ Ahlström (2013), s. 171.

³⁸ Ramberg & Ramberg (2016), s. 160.

³⁹ Bernitz (2008), s. 78.

⁴⁰ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 41.

⁴¹ Humlin et al (2015), s. 71.

ingresser som förklarar bakgrund och syfte med avtalet.⁴² Där kan det framgå ifall avtalet slutits i positiv samverkan, i fientlig atmosfär eller om syftet sedan avtalsslutet har ändrats.⁴³

2.2.2 Ordalydelse

Om det inte går att bevisa någon gemensam partsavsikt måste domstolen försöka lösa tvisten med hjälp av andra tolkningsregler. Den allra viktigaste tolkningsregeln är då avtalets ordalydelse.⁴⁴ Det antas att ordalydelsen är ett uttryck för den gemensamma viljan och det krävs mycket för att en part ska kunna hävda att något annat gäller.⁴⁵ Språket som instrument är emellertid bräckligt och ett uttrycks lexikaliska innebörd ger inte alltid ledning. För att få en preciserad betydelse måste man se till sammanhanget i stort, dels den språkliga och logiska kontexten med lydelsen i sin helhet, men också med avtalssituationen i övrigt.⁴⁶

I AD 1934 nr 7 handlade tvisten om en klausul som innebär att ett visst lönetillägg skulle utgå för ”invändig” rengöring av ångpannor. Arbetsgivaren menade att tillägget endast skulle ges då reparatören var inne i ångpannan, medan arbetstagarparten hävdade att tillägget även avsåg rengöring av invändiga delar som kunde göras utifrån. Båda parternas meningar var förenliga med ordalydelsen. AD fann att det i första hand ankom på arbetsgivarparten, som lagt fram förslaget till avtalstexten, att bevisa sin ståndpunkt. Det låg inte på arbetstagarna att fråga arbetsgivaren hur han hade menat. Därför skulle bestämmelsen tolkas i enlighet med arbetstagarnas mening. Arbetstagersidan vann målet.

Även AD 1996 nr 138 handlade om avtalstolkning. Ett företag hade träffat en lokal överenskommelse om en regel om traktamente, som avvek från kraftverksavtalet. De regler om traktamente som fanns i kollektivavtalet gällde på företag där lokala överenskommelser inte hade träffats. Tvisten gällde i vilken utsträckning parterna hade tänkt göra avsteg från reglerna i kollektivavtalet. För att få svar på tvistefrågan gick AD först och främst igenom vad som hänt under förhandlingarna och såg till tidigare förhållanden för att få fram en *gemensam partsvilja*. AD kom fram till att båda sidor hade olika uppfattningar om vad som skulle gälla, utan att de visste om det. Alltså fanns ingen gemensam partsvilja. Vidare såg då AD till avtalets *ordalydelse*, som i detta fall tillmätte särskild betydelse. AD menade att det måste ställas ett

⁴² Bernitz (2008), s. 80.

⁴³ Ramberg & Ramberg (2016), s. 171 f.

⁴⁴ Humlin et al (2015), s. 71.

⁴⁵ Ramberg & Ramberg (2016), s. 161.

⁴⁶ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 46.

visst krav på tydlighet i avtalstexten för att parterna ska anses ha avvikit från det centrala avtalet. Det vore lätt för parterna att åstadkomma detta. Att klargörandet inte kom att ske föll tillbaka på arbetsgivarsidan, som formulerade bestämmelserna. Arbetsgivarsidan förlorade målet.

2.2.3 Objektiv tolkning

Går det inte att fastställa någon gemensam partsavsikt eller tolka ut ett svar genom den uttryckliga ordalydelsen, utgår man istället från avtalets lydelse i objektiv mening, alltså hur det framstår från en utomståendes synvinkel. Man bortser då från parternas subjektiva uppfattningar.⁴⁷ En fullständigt objektiv tolkning är inte möjlig att uppnå, utan det som menas med ”objektiv” avtalstolkning är snarare en strävan att i rättshandlingen hitta en så oberoende innebörd som möjligt.⁴⁸ Den här metoden har ett stort tillämpningsområde och används vid tolkning av individuellt upprättade skriftliga avtal, men även på sådana avtal som är avsedda att tillämpas lika på fler antal enskilda fall, som standardavtal och kollektivavtal.⁴⁹

Vid en objektiv tolkning efter avtalets lydelse ska man utgå från vad som är textens normala språkliga betydelse. Innehåller den exempelvis tekniska termer eller juridiska uttryck ska dessa tolkas mot bakgrund av hur de uppfattas inom branschen. Avtalstexten ska inte heller läsas isolerad, utan tolkas i sin kontext med hänsyn till övriga avtalsvillkor. Avtalet är avsett att fungera som en helhet.⁵⁰ Domstolarna kan även använda sig av allmänna förnuftsöverväganden vid en objektiv tolkning. Det betyder att de vid tolkningen utgår från att parterna vill eftersträva en ordning som är rimlig mot bakgrund av fallets omständigheter. Vad som anses rimligt kan ibland handla om vad som är etablerade handlingsmönster, som branschpraxis eller god sed.⁵¹

I rättsfallet NJA 1998 s. 448 gällde tvisten en omständighet som inte behandlats under avtalsförhandlingarna. Frågan var vilka skador som täcktes av en försäkring för driftsavbrott. Det som HD fann ligga närmast till hands var att använda de allmänna principer för avbrottsförsäkring som stod i allmänt tillämpade standardvillkor. Trots att de inte ansågs utgöra handelsbruk så uttryckte de ett etablerat mönster.

⁴⁷ Ramberg & Ramberg (2016), s. 162.

⁴⁸ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 41 f.

⁴⁹ Bernitz (2008), s. 81.

⁵⁰ Bernitz (2008), s. 81.

⁵¹ Bernitz (2008), s. 82 f.

2.2.4 Dolusregeln

Som nämnts ovan grundar sig avtal på viljeförklaringar från båda parter. Parternas uppfattning om motpartens avsikt blir alltså avgörande för viljeförklaringens innehåll.⁵² Enligt 6§ 1st i Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (AvtL) ska en oren accept gälla som ett avslag i förening med nytt anbud. Enligt undantaget i andra stycket av samma paragraf kan avtal även komma till stånd om acceptanten anser att accepten är ren och anbudsgivaren som mottar accepten måste inse detta, och inte reklamerar.⁵³ Det innebär att avtalet sluts med den orena acceptens innehåll. Undantaget är till för att motverka att parterna spekulerar i varandras misstag och för att uppmuntra till lojalt partshandlande.⁵⁴ Principen att den som inte reklamerar en oren accept blir bunden av den orena accepten brukar kallas dolusregeln och är till för att skydda en godtroende motpart. Regeln härleds från undantaget i 6§ 2st AvtL och har fått en omfattande tillämpning i praxis från domstolarna.⁵⁵

I rättsfallet NJA 1948 s 620 tvistade parterna om storleken på en ersättning för sågningsarbete. Domstolen fann att något pris inte uttryckligen avtalats, men att priset tidigare sågningssäsong varit 8 öre per rundkubikfot, vilket även stämde överens med ortens pris. Sågägaren *måste därför ha insett* att motparten ”utgått ifrån” att priset var det samma. Yrkandet från sågägaren om ytterligare ersättning ogillades.

2.2.5 Culparegeln

Den ovan nämnda dolusregeln innebär att det krävs insikt, *dolus*, för att ett visst avtalsinnehåll ska gälla framför ett annat. Att sänka beviskravet förändrar inte denna utgångspunkt, men det gör ett sänkt insiktskrav. Enligt culparegeln krävs det inte insikt, det räcker istället att ett visst förhållande borde insetts, *culpa*, för att avtalet ska tolkas till den andra partens fördel.⁵⁶ Modellen förutsätter att det finns underlag för att bedöma vem av parterna som har skuld till oklarheten. Culparegeln återkommer ofta i rättsfallsmaterial från AD:s praxis, men i HD är fallen fåtaliga.⁵⁷ Regelns företrädare Schmidt har under årens lopp många gånger blivit kritiserad för sin uppfattning.⁵⁸ I avsnitt 5.3 kommer vi dyka djupare i culpadiskussionen.

⁵² Hansson (2010), s. 262.

⁵³ Lehrberg (2014), s. 58.

⁵⁴ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 132.

⁵⁵ Hansson (2010), s. 262.

⁵⁶ Hansson (2010), s. 263.

⁵⁷ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 134 f.

⁵⁸ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 128 f.

2.2.6 Oklarhetsregeln

Enligt oklarhetsregeln ska ett otydligt skrivet avtal tolkas till nackdel för den part som formulerat texten, alltså den som borde uttalat sig tydligare, kunnat avvärja oklarheten eller har skuld till den.⁵⁹ Regeln är lagstadgad, och finns i 10 § i Lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden (AVLK). Dess viktigaste användningsområde är vid standardiserade avtalsvillkor och kan knappast bli aktuell vid annat än skriftliga avtal.⁶⁰ Oklarhetsregeln gör det viktigare att utforma avtalstext klar och tydlig. Vid praktisk tillämpning av regeln är det dock svårt att avgöra vem som föreslagit texten och därav bär skulden.⁶¹ Ofta utformas oklarhetsregeln som en culparegel, alltså att en part *bort* göra avtalet tydligare.⁶²

I AD 1947 nr 17 hade parterna kommit överens om en bestämmelse som stred mot gällande kollektivavtal. Parterna blev sedan oense om innehållet i bestämmelsen. AD kom fram till att parterna haft olika uppfattning om innehållet och att man kunde tolka framställningen på olika sätt. Målet avslutades med att AD konstaterade att det i första hand låg på arbetsgivaren att klargöra innebörden och inte på arbetstagersidan att fråga om den. Därför ansågs bolaget bära den större skulden till att innebörden var oklar när överenskommelsen träffades. Bolaget fick därför tåla att dispensen tolkas enligt avdelningens ståndpunkt.

2.2.7 Sammanfattning

All tolkning går ut på att fastställa betydelsen i en vag eller ofullständig text. Om inte den språkliga utsagan ger svar, kan man även ta fasta på andra till avtalet hörande faktorer, t.ex. logiska, systematiska, historiska, funktionella eller ändamålsenliga faktorer. Ska texten tolkas extensivt eller restriktivt? Ska den tolkas *e contrario* eller *ex analogia*? Olika principer gäller för olika avtalstyper.⁶³

För att ytterligare förtydliga hur avtalstolkning i allmänhet kan gå till ska ytterligare ett rättsfall analyseras. I NJA 1990 s. 24 använde sig HD av olika principer för att utröna *partsviljan*. I rättsfallet handlade tvistefrågan om huruvida kravet på att ”samtliga arbeten enligt avtalet” skulle vara slutförda innan slutbetalning skett innebar att tidpunkten utgjordes av godkänd slutbesiktning, som Skanska hävdade, eller om även de arbeten som återstod att utföra efter

⁵⁹ Lehrberg (2014), s. 195 f.

⁶⁰ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 111.

⁶¹ Ramberg & Ramberg (2016), s. 185 ff.

⁶² Adlercreutz & Gorton (2010), s. 113.

⁶³ Ramberg & Ramberg (2016), s. 161.

slutbesiktningen på grund av fel och brister ingick, som beställaren hävdade. Mellan parterna förelåg två entreprenadkontrakt som båda i sin allmänna del huvudsakligen bestod av AB 72, d.v.s. standardavtalet inom byggbranschen. I en del hade dock beställaren utformat egna klausuler där ovan nämnda uttryck använts för att bestämma den tidpunkt då ränta skulle börja löpa. Hovrätten (HovR) var starkt delad, men domarna som dikterade domen gav företräde åt beställarens tolkningsalternativ. Denna ansågs ha bäst stöd i *lydelsens språkliga innebörd*. Skanska hade inte gjort någonting för att samordna bestämmelserna med AB 72, och bedömdes därför närmast bära följderna av oklarheten enligt *oklarhetsregeln*. En enhällig Högsta domstol (HD) ansåg att lydelsen enligt *allmänt språkbruk* gav stöd åt beställarens uppfattning. Då parterna avvikit från standardregleringen i AB 72 fanns ingen anledning att se till *branschpraxis* eller till *avtalet i övrigt*.

3. Kollektivavtalstolkning

3.1 Inledning

I föregående kapitel behandlades principer som är gemensamma för avtalstolkning. Principerna för tolkning, alltså fastställande av avtalsinnehåll, skiljer sig inte vid kollektivavtalstolkning från avtalstolkning i allmänhet. Kollektivavtalet har dock liksom många andra avtalstyper, utöver den gemensamma grunden, säregna formkrav och rättsverkningar.⁶⁴ Många av dessa är inte relevanta för att förstå tolkningsförfarandet, medan andra är direkt avgörande. Till att börja med är det viktigt att känna till de fyra rekvisit som ska vara uppfyllda för att ett kollektivavtal ska vara giltigt. Rekvisiten som kan utläsas i 23 § 1st i Lag (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet (MBL) är att det ska vara ett *avtal*, det ska vara *skriftligt*, det ska ha ingåtts av *behöriga parter* samt ha ett visst *innehåll*. Rekvisiten gör att förutsättningarna ser något annorlunda ut vid kollektivavtalstolkning än när ett avtal är individuellt utformat.⁶⁵

3.2 Särskilt för kollektivavtalstolkning

När AD skapades 1929 fick Sverige en specialdomstol som enda instans i mål inom dess kompetens,⁶⁶ och en stor del av de mål som AD avgjort genom tiderna handlar om just kollektivavtalstolkning. Att tolka kollektivavtal har varit domstolens huvudsakliga uppgift sedan dess tillkomst. Därmed finns också en rik praxis inom rättsområdet.⁶⁷ Innan AD skapades ville arbetsmarknadsparterna inte gärna vända sig till de allmänna domstolarna. De trodde inte att allmänna domstolar hade tillräckliga sakkunskaper på det aktuella ämnet och var rädda att förfarandet tog så lång tid att strid skulle uppstå innan tvisten hunnit prövas rättsligt.⁶⁸

Kollektivavtalet beskrivs gärna som en hybrid mellan ett avtal och en lag.⁶⁹ Precis som andra avtal binder kollektivavtal de parter som slutit avtalet. Till skillnad från andra avtal binds emellertid även medlemmarna i de organisationer som slutit avtalet.⁷⁰ Medlemmen är alltså

⁶⁴ Adlercreutz & Mulder (2013), s. 116.

⁶⁵ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 16.

⁶⁶ Adlercreutz (1954), s. 497.

⁶⁷ Adlercreutz & Mulder (2013), s. 122.

⁶⁸ Hansson (2010), s. 218 f.

⁶⁹ Hansson (2010), s. 40.

⁷⁰ 26 § i Lag (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet.

bunden av kollektivavtalet, men räknas ändå inte som part.⁷¹ Likheterna med lagstiftning är flera, bland annat har kollektivavtalet ett tillämpningsområde, generell verkan och det tillämpas på en annan nivå än det skapades på.⁷² Kollektivavtalet kan även ha tvingande verkan för individuella avtal mellan medlemmar. Arbetsgivare och arbetstagare som är bundna av kollektivavtal enligt 27 § MBL kan nämligen inte träffa överenskommelser som avviker från avtalet, om det inte uttryckligen tillåts.⁷³

Kollektivavtalsparterna är i allmänhet, och i rättsligt hänseende, jämställda. Avtalets uppkomst bygger på att arbetsgivarparten ger bort en del av sitt inflytande mot att arbetstagarna inte kan vidta stridsåtgärder. Men om en fråga är olöst mellan parterna i ett kollektivavtal omfattas den inte av fredsplikten. En oreglerad fråga innebär således inget slut på konflikten, utan snarare en början till stridsåtgärder. På andra avtalsområden saknas motsvarande regel. Vid många andra avtalsituationer finns möjligheten för parterna att välja andra avtalsparter om de inte är nöjda med utfallet. Parterna i ett kollektivavtal har inte samma möjlighet, eftersom arbetsgivarna och arbetstagarna är knutna till varandra.⁷⁴

Principer för hur avtalstolkning ska gå till används inte bara för att fastställa avtalsinnehåll. De utgör också normen för hur parterna bör agera vid avtalets uppbyggande. Tolkningsregler är alltså ur en synpunkt även förhandlingsregler.⁷⁵

I vissa fall skiljer sig också processen i Arbetsdomstolen från processen i allmänna domstolar. Då gäller lag (1974:371) om rättegången i arbetstvister (LRA). Den största skillnaden i processen är instansordningen, där Arbetsdomstolen är första och sista instans i mål som har att göra med kollektivavtalstolkning.⁷⁶ En annan processuell skillnad är att det vid kollektivavtalstvist krävs förhandling enligt en behörig ordning, om den inte följs kan domstolen avvisa tvisten. Parterna ska förhandla lokalt och centralt, alternativt i en ordning som står i kollektivavtalet. De kan också gemensamt bestämma att frågan inte ska förhandlas, och då gå direkt till Arbetsdomstolen⁷⁷.

⁷¹ Adlercreutz et al (2016), s. 173.

⁷² Glavå & Hansson (2016), s. 172.

⁷³ Sigeman & Sjödin (2013), s. 83.

⁷⁴ Hansson (2010), s. 232 f.

⁷⁵ Schmidt (1966), s. 133.

⁷⁶ Hansson (2010), s. 244.

⁷⁷ 4 kap 7§ i Lag (1974:371) om rättegången i arbetstvister.

Kollektivavtalet består i regel av klausuler av olika ålder. När nya avtal kommer till stånd är det vanligt att de tar över klausuler från tidigare avtal, oförändrade eller med olika ändringar och tillägg. Vid tolkning av klausulens innebörd blir frågan vad som åsyftades när den trädde in i avtalet, vilket kan ligga långt bak i tiden.⁷⁸ Ovanstående tolkningsregler har ett begränsat användningsområde, eftersom tolkningen består av flera olika moment som kan gå emot varandra. Avtalet kan ha en viss innebörd enligt ordalydelsen, en part kan ha ändrat ståndpunkt under förhandling utan att klargöra det, avtalet kan enligt praxis tillämpats på ett visst sätt och det är inte alltid momenten talar för samma lösning. Många gånger stöder olika moment olika parter och får vägas mot varandra. Så även om tolkningsreglerna väger olika tungt måste det ändå hända att de inte kan ge AD någon ledning.⁷⁹

3.2.1 Dolda klausuler

Vid tolkning av avtal i allmänhet skiljer man på fakta (tolkning) och norm (utfyllning). Hierarkiskt står då tolkning över utfyllning. Det ser lite annorlunda ut på arbetsrättens område. Om vi till exempel jämför ett anställningsavtal med ett köpeavtal, är köpeavtalet ofullständigt om det saknar pris medan ett anställningsavtal ofta saknar bestämmelser om vilken lön som ska utgå. Den arbetsrättsliga konstruktionen fungerar så att utfyllande regler kan ändras under avtalsförhållandet, lönen ska ju kunna ändras under anställningen. Normerna (de utfyllande reglerna) är vid kollektivavtalstolkning inte regler som ska ”rädda” en ohanterlig situation, utan att de används tillhör normaltillståndet.⁸⁰

Nära besläktade med utfyllande regler är dolda klausuler. Det är principer som inte står i kollektivavtalet, men som AD anser utgöra allmänna rättsgrundsatser och tolkar in ändå. Den mest kända dolda klausulen är rätten för arbetsgivare att fritt leda och fördela arbetet. Kritiker mot AD:s dolda klausuler säger att dessa ofta rör arbetsgivares rättigheter i förhållande till arbetstagarna. När dessa anses utgöra kollektivavtalsinnehåll blir effekten att de omfattas av fredsplikten.⁸¹ Ifall dolda klausuler innefattas i begreppet utfyllning kan diskuteras. Handlar det om att komplettera (utfylla) ett ofullständigt avtal, eller utgör dolda klausuler avtalsinnehåll oavsett om texten är otydlig eller ofullständig?⁸² Enligt Hansson är gränsdragningen mellan tolkning och utfyllning annorlunda i kollektivavtalsrätten. De ”utfyllande reglerna”, tysta

⁷⁸ Schmidt (1966), s. 131.

⁷⁹ Schmidt (1966), s. 137 f.

⁸⁰ Hansson (2010), s. 321 f.

⁸¹ Glavå & Hansson (2016), s. 174 f.

⁸² Adlercreutz & Gorton (2010), s. 17. Hansson (2010), s. 323.

klausuler eller liknande, är ideologiskt hänförliga till tolkningen eftersom de utläses ur kollektivavtalen.⁸³

⁸³ Hansson (2010), s. 265.

4. Tolkning av standardavtal

4.1 Inledning

För att ännu tydligare se vad som gör kollektivavtalstolkning speciellt är det intressant att jämföra med tolkningen av andra avtalstyper. En avtalstyp som liksom kollektivavtalet inte direkt hänför sig till enskilda parter är standardavtalet.⁸⁴ Standardavtal används i många olika branscher och är ofta utformade för att möta branschens speciella behov vid till exempel köp, försäkring eller hyra. De kan se lite olika ut beroende på situation. I en del fall är de av vad Adlercreutz m.fl. kallar ”take-it-or-leave-it”-karaktär, och i andra fall utgör de istället en modell som blir utgångspunkt vid individuella förhandlingar.⁸⁵

4.2 Särskilt för tolkning av standardavtal

Att avtalstypen oftast inte sluts mellan individuella parter är delvis en anledning till att den grundläggande principen vid all avtalstolkning, alltså att den gemensamma partsavsikten är utgångspunkten, inte är till stor hjälp vid tolkning av standardavtal. En annan anledning är att det knappt ägnas någon uppmärksamhet åt avtalsvillkor vid ingåendet, oftast kommer de inte ens på tal.⁸⁶

I vissa fall kan dock villkor i ett standardavtal ha varit föremål för individuella förhandlingar. Då utgår domstolen ifrån parternas gemensamma avsikt, fast med hänsyn till några viktiga prioriteringsregler: (1) Har individuellt avtalade villkor tagits in i ett standardavtal, ges de i otydliga fall företräde framför allmänna avtalsvillkor. Det betyder att villkor som skrivits in i avtalet som tillägg i anslutning till ett standardformulär i normala fall ges företräde framför bestämmelser i formuläret. Alltså - skrivet går före tryckt.⁸⁷ (2) Muntliga utfästelser går normalt före allmänna avtalsvillkor. (3) Avtalsvillkor som är preciserade går före klausuler som är allmänt hållna.⁸⁸

⁸⁴ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 67.

⁸⁵ Adlercreutz et al (2016), s. 22.

⁸⁶ Bernitz (2008), s. 84.

⁸⁷ Bernitz (2008), s. 85.

⁸⁸ Bernitz (2008), s. 86.

Om tveksamhet föreligger vid tolkningen av ett standardavtal beror det dock oftast på att tolkningsdata av värde saknas. Man får då använda sig av tolkningsregler som är baserade på ordalydelsen, enligt principerna för avtalstolkning i allmänhet (se avsnitt 2.2.2). Ibland beaktar man klausulens samband med avtalet i övrigt. Då kan placeringen i formuläret vara till hjälp för tolkningen. Till exempel indikerar placeringen ifall klausulen är en huvudregel eller ett undantag.⁸⁹

I NJA 2001 s. 750 rörde tolkningen uttrycket ”överskjutande kostnader” i ett försäkringsvillkor. I domen finns ett citat som på ett bra sätt sammanfattar tolkningsförfarandet för standardavtal. ”Ordalagen medger i och för sig att uttrycket tolkas i enlighet med vad [båda parter] hävdar. Vid tolkningen av ett försäkringsvillkor har man emellertid att ta hänsyn till, utöver ordalydelsen, klausulens syfte, försäkringens och kundkretsens art, traditioner i fråga om formulering, anslutning till lagens uttryckssätt, gängse praxis osv. Man får också pröva vad som sakligt sätt är en förnuftig och rimlig reglering. Först om något resultat inte kan uppnås vid en sådan prövning har man att falla tillbaka på andra, mera generella tolkningsprinciper, såsom den s k oklarhetsregeln.”⁹⁰

I modern rättspraxis verkar man vid standardavtalstolkning först och främst använda sig av objektiv tydning, där hänsyn bland annat tas till bestämmelsens syfte, vad som är rimligt eller hur branschpraxis ser ut. Efter det undersöks ifall individuella fakta skapar anledning att frångå innebörden. Vanligen finns alltså en beredskap från domstolens sida att ta hänsyn till individuella omständigheter även om denna självklart varierar i olika hög grad. Eftersom standardavtalet är ett avtal och avtal träffas individuellt, och eftersom det råder avtalsfrihet, är det naturligt att individuella avvikelser från standardavtal är möjliga.⁹¹

En stor risk med standardavtal är att de blir ensidiga, vidlyftiga och oöverskådliga till fördel för den part som utformat dem. Det kan skapa en obalans mellan parternas rättigheter och förpliktelser.⁹² Det har diskuterats av författare ifall standardavtal borde tolkas ungefär som lagar och att man exempelvis bör bortse från hur parterna uppfattar avtalet. Ett motiv till detta

⁸⁹ Bernitz (2008), s. 87.

⁹⁰ NJA 2001 s. 750.

⁹¹ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 68 f.

⁹² Adlercreutz et al (2016), s. 23.

är att man då skulle få en enhetlig tolkning av sådana avtalsvillkor som tillämpas mellan flera olika parter.⁹³

⁹³ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 67.

5. Jämförelse av tolkningsmetoder

5.1 Likheter

Liksom standardavtalet har kollektivavtalet många likheter med lag. Därför kan man argumentera för att även tolkning av kollektivavtal borde likna lagtolkning. Vid lagtolkning får ”lagstiftarens vilja”, alltså förarbetena, ge vika för vad som är uttryckt i lagtexten. Skulle man vid kollektivavtalstolkning anamma den principen, skulle ordalydelsen vara viktigare än partsviljan. Det har man emellertid inte gjort. Att kollektivavtalet är ett civilrättsligt avtal blir kanske som mest tydligt när en tolkningstvist uppstår.⁹⁴

När det handlar om fastställande av avtalsinnehåll avviker kollektivavtal i princip inte från vad som gäller för avtalstolkning i allmänhet.⁹⁵ Ett avtal bygger på överensstämmande viljeförklaringar från avtalsparterna. En logisk konsekvens blir att det utan gemensam partsavsikt inte skapas något avtal. Besvaras inte frågan av avtalet är den helt enkelt för parterna en olöst intressefråga. Grunden är således densamma.⁹⁶ Tolknigen vid kollektivavtalstolkning utgår, precis som vid avtalstolkning i allmänhet, ifrån vad parterna gemensamt åsyftat och ifall denna kan utrönas är det likgiltigt om ordalydelsen pekar i en annan riktning.⁹⁷ Detta händer i AD 1994 nr 100. Där avgjordes tvisten av vittnesmålen som ansågs visa att det fanns en gemensam partsvilja när avtalet ingicks. Hänsyn tas då inte till ordalydelse och förhandlingsprotokoll, trots att de talar för en annan bedömning.⁹⁸

Liksom vid tolkning av avtal i allmänhet övergår arbetsdomstolen till att undersöka avtalets ordalydelse om det inte kan visas att parterna haft en gemensam avsikt.⁹⁹ I AD 2009 nr 17 kan vi se ett exempel på sådant tillvägagångssätt. Parterna tvistade här om vid vilken tidpunkt en höjning av semesterlön skulle ske enligt ny kollektivavtalsbestämmelse, antingen samtidigt som avtalet trädde i kraft eller först efter ett intjänandeår. Det framkommer att parterna aldrig förhandlade om frågan, och att det således inte fanns någon gemensam avsikt. När AD tolkade ordalydelsen fann domstolen att den innehöll ett startdatum för när höjningen skulle ske, men

⁹⁴ Glavå & Hansson (2016), s. 172 f.

⁹⁵ Hansson (2010), s. 246.

⁹⁶ Hansson (2010), s. 227 f.

⁹⁷ Bergqvist et al (1997), s. 303.

⁹⁸ AD 1994 nr 100.

⁹⁹ Sigeman & Sjödin (2013), s. 81.

inget angående intjänandeår. Detta gav stöd åt arbetstagar sidans avsikt, och arbetstagar sidan vann därför målet.¹⁰⁰

Det finns många rättsfall som bekräftar att tillvägagångssättet vid kollektivavtals tolkning inte skiljer sig i någon större omfattning från avtals tolkning i allmänhet.¹⁰¹ AD 2003 nr 9 utgör ett exempel på hur proceduren kan gå till när AD behöver fler tolkningsregler än ordalydelsen för att lösa tvisten. I rättsfallet gällde tvistefrågan vilka som kan vara parter vid lönesättning. Förbundet menade att lönesättning skulle ske med stifts förbundet som arbetsgivarpart, enligt §9 i kollektivavtalet. Arbetsgivarparten menade istället att §4 i kollektivavtalet gjorde det möjligt för enskilda arbetstagare att komma överens med lokala arbetsgivare. Arbetsdomstolen började med att konstatera att parterna vid förhandling 1999 hade olika uppfattning om vem som skulle vara lokal arbetsgivarpart vid lönesättningen och att de inte diskuterade ifall arbetsgivaren kunde göra upp om lön direkt med enskild arbetstagare. Alltså fanns inget underlag för *gemensam partsavsikt*. Arbetsdomstolen gick då vidare till att undersöka *ordalydelsen*. Förbundets ståndpunkt visade sig inte ha stöd i §§ 4 och 9 i kollektivavtalet, medan ordalydelsen inte talade emot arbetsgivarpartens ståndpunkt. Trots att tolkningen enligt ordalydelsen tydligt gav stöd för ena sidan undersökte AD frågan vidare genom att se till *andra omständigheter*. I detta fallet handlade det om vad som hänt under tidigare förhandlingar. Det visade sig att även denna omständighet gav stöd åt arbetsgivarpartens talan. Förbundet lyckades således inte visa att det förekommit något brott mot kollektivavtalet och käromålen avslogs.

Det finns många principer som faller under AD:s begrepp *andra omständigheter*. Beroende på situationen kan AD välja att ta hänsyn till oklarhetsregeln, allmänt språkbruk, branschpraxis, vad som tidigare tillämpats mellan parterna och så vidare.¹⁰² Som framgick av avsnitt 2.2 gäller dessa principer även vid tolkning av avtal i allmänhet.

Även vid tolkning av standardavtal är den primära uppgiften att försöka utröna den gemensamma parts viljan vid avtalsslutet, trots att domstolen i normalfallet inte brukar hitta någon partsavsikt för standardavtal.¹⁰³ Det är istället vanligt att domstolen använder sig av objektiv tolkning, alltså utgår från textens normala språkliga betydelse. Vid en sådan tolkning ser domstolen bland annat till hur ett uttryck använts i andra delar av avtalet, hur avtalet ser ut

¹⁰⁰ AD 2009 nr 17.

¹⁰¹ Hansson (2010), s. 247.

¹⁰² Bergqvist et al (1997), s. 304 f.

¹⁰³ Bernitz (2008), s. 80.

i sin helhet, tekniska termer och andra fackuttryck. Det är en metod som även är vanlig vid tolkning av individuellt upprättade avtal och kollektivavtal.¹⁰⁴ Till sist kan det också nämnas att oklarhetsregeln gäller vid tolkningen av alla tre avtalstyper.¹⁰⁵

5.2 Skillnader

Det brukar sägas att kollektivavtalet är en särskild avtalstyp,¹⁰⁶ och att det är de grundläggande egenskaperna hos kollektivavtalet som gör att kollektivavtalstolkning skiljer sig från avtalstolkning i allmänhet.¹⁰⁷ För att vara giltigt krävs det enligt formkravet i 23 § MBL att kollektivavtalet har en viss form och innehåll, och det kan bara slutas av vissa parter. Oavsett vad parterna har yrkat vid tvist, måste domstolen pröva ifall kollektivavtalet är giltigt enligt formkraven i medbestämmandelagen.¹⁰⁸ Att AD vid rättstillämpningen fäster stor vikt vid ordalydelsen hör samman med kravet på särskild form i 23 § MBL. Skriftlighetskravet är till för att undvika meningsskiljaktigheter, och om parterna är noga med vad som skrivs ned borde rimligen ordalydelsen vara tydligare att tolka, jämfört med avtal utan skriftlighetskrav.¹⁰⁹

Innehållet ska handla om anställningsvillkor för arbetstagare, eller förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare.¹¹⁰ Syftet med innehållsbestämmelsen är att alla frågor som rör arbetstagares arbetsförhållanden i relation till ett företag eller en myndighet ska kunna regleras i ett kollektivavtal.¹¹¹ Kollektivavtalet kan bara slutas av arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer, men även av enskilda arbetsgivare. Enskilda arbetstagare saknar däremot förhandlingsrätt.¹¹² Om tvist uppstår hörs personer som vid avtalets ingående företrädde respektive part,¹¹³ det är dock inte säkert att åsikten är den samma som då. Företrädare för parterna kan ha ändrats och de nya håller kanske inte med föregående företrädare, eller känner inte till bakgrunden till bestämmelsen.¹¹⁴ Det är alltså inte alltid de tvistande parterna som har författat ordalydelsen i avtalet, eller slutit avtalet. Partsviljan kan därför vara annorlunda än den var och bli svår att utröna.¹¹⁵

¹⁰⁴ Bernitz (2008), s. 81.

¹⁰⁵ Bernitz (2008), s. 88 f.

¹⁰⁶ Källström et al (2016), s. 80.

¹⁰⁷ Källström et al (2016), s. 80 f.

¹⁰⁸ Ahlström (2013), s. 170.

¹⁰⁹ Bergqvist et al (1997), s. 304.

¹¹⁰ Glavå & Hansson (2016), s. 170.

¹¹¹ Bergqvist et al (1997), s. 293.

¹¹² Glavå & Hansson (2016), s. 168.

¹¹³ Ahlström (2013), s. 173.

¹¹⁴ Ahlström (2013), s. 174.

¹¹⁵ Hansson (2010), s. 248 f.

Utöver rekvisiten i 23 § MBL, har det diskuterats ifall det krävs en partsavsikt för att avtalet ska ha karaktären av ett kollektivavtal.¹¹⁶ Detta synsätt har bekräftats i bland annat AD 1990 nr 67, där domstolen finner en avtalsavsikt mellan parterna som ger ett justerat förhandlingsprotokoll kollektivavtalskaraktär. Detta trots att det är tydligt att ena parten inte skulle ingått ett avtal om den känt till verkningarna av det.

När kollektivavtalet väl har slutits är det bindande för parterna, medlemmar i deras organisationer och ibland också för utomstående, på grund av principen om normativ verkan i 26 § MBL. Enskilda arbetstagare är i och med denna paragraf skyldiga att respektera fredsplikten och kan åläggas skadestånd om de bryter mot kollektivavtalet.¹¹⁷ Alla som är bundna av kollektivavtalet lyder under fredsplikt enligt 41 och 42 §§ MBL. Fredsplikten gör att det inte är önskvärt att frågor är oreglerade. Hypotetiskt sätt tecknas kollektivavtal alltid under hot om stridsåtgärder.¹¹⁸

Eftersom kollektivavtal har tvingande verkan enligt 27 § MBL kan inte medlemmar som är bundna av kollektivavtalet träffa giltiga avtal som strider mot det. Det innebär att avtalsfriheten inte gäller vid tillämpningen av kollektivavtal.¹¹⁹ Anledningen till regelns existens är att kollektivavtalsparterna vill ha en reglering av anställningsvillkoren som är enhetlig. Enskilda medlemmar har liten makt att påverka sina egna villkor utöver vad som är tillåtet i kollektivavtalet.¹²⁰ De ger upp sin individuella vilja för kollektivets, av förklarliga skäl. Tillsammans hörs man starkare.¹²¹

Ser vi istället till standardavtalet kan man säga att tolkningen utgör en mellanform mellan avtalstolkning i allmänhet och för kollektivavtalstolkning. Ett allmänt avtalsrättsligt avtal är vanligen mellan två enskilda parter,¹²² medan bestämmelser i ett kollektivavtal är mellan två kollektiva parter och får konsekvenser för väldigt många människor.¹²³ Standardavtalet liknar kollektivavtalet eftersom en ändring av avtalet får konsekvenser för många. Det omfattar bara två parter precis som avtal i allmänhet, men gör domstolen en tolkning drabbar det alla andra

¹¹⁶ Bergqvist et al (1997), s. 300.

¹¹⁷ Bergqvist et al (1997), s. 310.

¹¹⁸ Ahlström (2013), s. 170.

¹¹⁹ Bernitz (2008), s. 131.

¹²⁰ Bergqvist et al (1997), s. 323.

¹²¹ Källström et al (2016), s. 26 f.

¹²² Adlercreutz et al (2016), s. 31.

¹²³ Adlercreutz et al (2016), s. 173.

med samma avtal.¹²⁴ Vid tolkning av standardavtal är det möjligt att ta hänsyn till individuella omständigheter, vilket inte är fallet vid kollektivavtalsstolkning. Där är det istället de avtalsslutande organisationernas gemensamma avsikt som blir bindande för medlemmarna, vilket gäller även om medlemmarna påvisar stöd för en annan tolkning.¹²⁵

5.3 Culpadiskussionen som vattendelare

I litteraturen finns det blandade åsikter om huruvida tolkning av kollektivavtal skiljer sig från den allmänna tolkningsläran. Ibland sägs det att tolkningen är beroende av vilken avtalstyp det gäller.¹²⁶ I andra fall gör författaren ingen åtskillnad mellan tolkningen för olika avtalstyper.¹²⁷ För cirka femtio år sedan inleddes en debatt av Folke Schmidt om den så kallade culparegeln. Utifrån denna debatt kan det anas hur kollektivavtalsrätten skiljer ut sig och får en egen identitet.¹²⁸ Schmidt menar att de rådande teorierna (viljeteorin, tillitsteorin och den objektiva teorin) skapar en slumpmässig tolkning, vilket inte kan accepteras.¹²⁹ Han föreslår istället en allmän culparegel som enligt honom beskriver tolkningen bättre än de rådande teorierna, eftersom den praktiskt beskriver vad domaren gör.¹³⁰ Bedöms det att parterna har uppfattat avtalsinnehållet olika ska man enligt culparegeln utreda vem som är ansvarig för att otydligheten uppstod, för att kunna fastställa avtalets innehåll.¹³¹ Det räcker då att parten *borde* insett att motparten var av en annan uppfattning för att motpartens uppfattning ska utgöra avtalsinnehåll.¹³²

Schmidts förslag fick mycket kritik, många ansåg att det inte hörde hemma i den traditionella tolkningsläran. Vissa kritiker höll delvis med Schmidt och påpekade att olikheterna mellan kollektivavtal och avtal i allmänhet gjorde att culparegeln fungerade vid kollektivavtalsstolkning. Andra tyckte att kollektivavtalsstolkningen principiellt sett inte behövde skilja sig från annan avtalsstolkning. Flera av kritikerna var överens om att en allmän tolkningslära som den Schmidt la fram, fanns det inget stöd för i rättskällorna. Schmidt i sin tur betraktade inte avtalsstolkningspraxis från AD och HD som skilda företeelser, utan tyckte att

¹²⁴ Bernitz (2008), s. 16.

¹²⁵ Adlercreutz & Gorton (2010), s. 69 f.

¹²⁶ Hansson (2010), s. 219.

¹²⁷ Roos (1973), s. 152 ff.

¹²⁸ Hansson (2010), s. 220.

¹²⁹ Schmidt (1959), s. 509 ff, samt s. 512 f.

¹³⁰ Schmidt (1959), s. 515.

¹³¹ Schmidt (1959), s. 519.

¹³² Adlercreutz & Gorton 2010, s. 129.

AD:s praxis kompletterar praxis från HD.¹³³ Man kan fråga sig ifall diskussionen verkligen ledde någonstans när det inte fanns någon tydlig vinnare eller förlorare. Men vad som är mer intressant än själva sakinnehållet i debatten är att den ledde till att fler började se kollektivavtalsstolkningen som en egen disciplin.¹³⁴ Flera generationer av arbetsrättare har sedan debattens början vuxit upp med Folke Schmidts syn på kollektivavtalsstolkning, genom den undantagsregel som i tillbakadragen form vuxit ur hans förslag.¹³⁵

Debatten om culparegeln lever än idag, och även om regeln numera tillämpas (se culparegeln i avsnitt 2.2.5) är åsikterna fortfarande delade. Vi kan bland annat se att det inte råder enhetlighet i frågan i den allmänna avtalsrättsliga litteraturen. Paulo Fohlin ifrågasätter inte culparegelns existens och har ett helt kapitel tillägnat regeln i sin bok *Avtalsstolkning*,¹³⁶ medan Lehrberg skriver: ”I de få fall då ’culporegeln’ har tillämpats har det emellertid skett på grunder som lika gärna hade kunnat anföras som stöd för en uttrycksorienterad tolkning”. Lehrberg anser att culporegeln är verkningslös om ingen eller båda parterna är culpösa. Hans åsikt är även att det är onödigt att undersöka om någon parts beteende är culpöst när det räcker att ta ställning till vem som haft mest fog för sin uppfattning.¹³⁷ Hansson som gjort en ingående studie av frågan, anser att de arbetsrättsliga författarna nästan entydigt står på ena sida av culpadebatten.¹³⁸ Stöd för en culporegel som är fristående från oklarhetsregeln finns också främst i Arbetsdomstolens praxis.¹³⁹

Vi kan dock även i Arbetsdomstolens praxis hitta bevis både för och emot en culporegel. I AD 1991 nr 94 är det tydligt att hänsyn tas till culporegeln, där AD säger: ”Inte heller har det blivit visat att klubbens företrädare vid förhandlingarna har klargjort sina utgångspunkter på ett sådant sätt, att motparten har förstått eller *bort* förstå att de inte räknade in ett eventuellt utfall av den senare prisutvecklingsgarantin i sina förhandlingsbud och i den uppgörelse som träffades”. AD 1992 nr 110 tyder däremot på ett avståndstagande från culporegeln. Här talas det om att ingen part *insett* att motparten grundat sina ställningstaganden på motsatta ståndpunkter. Därför har det inte uppkommit någon skyldighet för endera parten att klargöra sin egen ståndpunkt för att

¹³³ Hansson (2010), s. 222 ff.

¹³⁴ Hansson (2010), s. 225.

¹³⁵ Hansson (2010), s. 242.

¹³⁶ Fohlin (1989), s. 81.

¹³⁷ Lehrberg (2014), s. 212 f.

¹³⁸ Hansson (2010), s. 226.

¹³⁹ Lehrberg (2014), s. 213.

undvika bundenhet av motpartens uppfattning. Man kan ändå i efterhand anse att båda parter borde satt sig in i varandras ståndpunkter närmare.

I avsnitt 2.2.3 och 2.2.4 beskrivs dolus- och culpapregeln. De två tolkningsreglerna härleds, trots sin likhet, från två olika lagrum. Dolusregeln från 6 § 2st AvtL och culpapregeln från 32 § 1st AvtL. Eftersom reglerna är så lika kan de inte samexistera. Är culpapregeln tillämplig blir dolusregeln överflödigt och vice versa.¹⁴⁰ Reglerna vidrör även gränsen mellan vad som är tolkning och utfyllning. Tolkning brukar ibland beskrivas som icke-rättsligt medan rättslig värdering sker vid utfyllning.¹⁴¹ Vad som bort inses är en rättslig fråga, det förutsätts alltså att det sker en juridisk värdering när culpamodellen används. När det gäller dolusmodellen ser förutsättningarna annorlunda ut, eftersom det är en bevisfråga att fastställa vad som insetts eller måste insetts. Att skilja mellan tolkning och utfyllning är att skilja mellan fakta och norm. En slutsats som kan dras av detta är att konflikten om culpamodellens existens även är en strid för att upprätthålla skiljelinjen mellan fakta och norm.¹⁴²

Enligt Hansson delar kollektivavtalsrätten den kunskapsideologiska utgångspunkten med den allmänna avtalsrätten, men kan i kraft av sin särart inneha egna tolkningsregler. Ett sakligt skäl är att tolkningsverksamheten har olika syften. Vid avtalstolkning i allmänhet används vedertagna metoder, medan kollektivavtalstolkning riktar sig till arbetsmarknadsparterna och tolkningen utgör riktlinjer för deras kollektivavtalsverksamhet. Särarten kan motivera den särskilda hänsynen till culpapregeln.¹⁴³ Men att bevisa existensen av en viss tolkningslära kanske inte är möjligt.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Hansson (2010), s. 264.

¹⁴¹ Lehrberg (2014), s. 18 ff. Samuelsson (2008), 213 ff.

¹⁴² Hansson (2010), s. 265.

¹⁴³ Hansson (2010), s. 269.

¹⁴⁴ Lehrberg (2014), s. 68. Hansson (2010), s. 266.

6. Analys

6.1 Hur går man tillväga vid avtalstolkning?

En sak som alla författarna inom ämnet verkar vara överens om, är att tolkningsförfarandet saknar ett generellt tillvägagångssätt. Ändå beskriver de alla ett tillvägagångssätt som verkar vara någon slags gemensam generalisering av hur tolkningen brukar gå till.

Man kan nästan säga att de första två stegen av tolkningsprocessen gäller oavsett situation. Avtalstolkningen brukar i rättsfallen börja med att domstolen undersöker om det finns någon gemensam partsvilja, vilket det oftast inte gör. Hade partsviljan varit tydlig, skulle det inte finnas något att tvista om. Kommer domstolen fram till att partsviljan är otydlig kommer de med största sannolikhet fortsätta med att undersöka avtalets ordalydelse. Det är först om ordalydelsen inte ger resultat som tolkningsprocessen börjar skilja sig. Då ser domstolen till omständigheter som rör det specifika fallet.

Det är svårt att hinna ta upp alla möjliga tillvägagångssätt för alla möjliga situationer i en kandidatuppsats, men några exempel på omständigheter som tas med i domstolens bedömning och som är med i uppsatsens rättsutredning är branschterminer, förnuftsöverväganden, etablerade handlingsmönster och allmänt språkbruk. Dessa omständigheter kan i oklara fall avgöra tolkningstvisten. Det finns även olika principer som domstolarna tar hjälp av för att lösa tvisterna. Exempel på sådana från rättsutredningen är oklarhetsregeln och dolusregeln.

Utan att gå in på specifika situationer är det svårt att beskriva avtalstolkning närmre, eftersom tolkningen skiljer sig så pass mycket beroende på hur omständigheterna ser ut runtomkring ett avtal. Ämnet är på så vis komplext och svåröverblickbart. Utöver den gemensamma generaliseringen som författarna kunnat utröna ur praxis går det nog inte att generalisera processen vidare. Hur man går tillväga vid tolkning av avtal beror alltså på olika omkringliggande faktorer.

Kanske är det därför författare inte tar på sig att skriva om alla typer av avtalstolkning utan ofta håller sig inom området av en avtalstyp. Även om det inte handlar om några stora skillnader mellan avtalstyperna så kan det säkert vara lättare för författarna att skriva om ett mindre

område, och på så vis tydligare belysa vad som är mer eller mindre förekommande inom det specifika avtalsområdet. Exempelvis inom standardavtalstolkning så ger ordalydelse och gemensam partsavsikt ingen större ledning, utan den viktigaste tolkningsprincipen är objektiv tolkning, vilket inte gäller vid kollektivavtalstolkning. Frågan är dock ifall skillnaderna inom ett avtalsområde är minst lika stora som skillnaderna mellan avtalstyper.

6.2 Vad särskiljer kollektivavtalstolkning?

De framförda resultaten visar att processen för kollektivavtalstolkning inte skiljer sig i någon större utsträckning från den grundläggande processen vid avtalstolkning i allmänhet. Istället verkar det finnas många fler likheter mellan olika avtalstolkningsmetoder än skillnader.

Som analyserats i föregående avsnitt verkar tolkningsprocessen bara kunna generaliseras, och i litteraturen beskrivs tillvägagångssättet för tolkning i en enkel generaliserad form. I mycket arbetsrättslig doktrin skrivs det att det som skiljer kollektivavtalstolkning från avtalstolkning i allmänhet är de grundläggande egenskaperna hos kollektivavtal, som dess formkrav. Det står däremot aldrig *hur* de särskiljande egenskaperna hos kollektivavtalet påverkar tolkningen. Kanske är det tänkt att man ska dra slutsatser själv.

Det finns många särskilda krav på kollektivavtalets form som gör *yttre förutsättningar* för tolkningen annorlunda än för övriga avtalstyper. Till exempel så kan en liten ändring i kollektivavtalet göra stora skillnader för en stor grupp personer. Det är möjligt att domstolen därför måste vara mer noggrann vid tolkningen, och väga ord mot ord på ett annat sätt än vad de gör vid avtalstolkning i allmänhet. Att ordalydelsen påverkar många människor borde även göra att parterna är mer noggranna med textens lydelse vid skapandet av avtalet. Hur det påverkar tolkningen har inte av undersökningen blivit tydligt. Kanske är ordalydelsen mer genomtänkt i kollektivavtal än i andra avtal, så att tolkningstvister oftare får sin lösning genom just den tolkningsprincipen. Kanske är det inte så. Konsekvenserna av att i kollektivavtalet ha oreglerade frågor, alltså att fredsplikten inte gäller, kan också vara en yttre förutsättning som skiljer sig från avtal i allmänhet. Det finns en möjlighet att hoten om stridsåtgärder stressar fram en hastig formulering, vilket talar emot att ordalydelsen skulle vara tydligare vid kollektivavtal.

En tvist kan uppstå om tolkningen av ett kollektivavtal där parterna som tvistar inte är samma som parterna som undertecknade avtalet. Även här borde förutsättningarna se annorlunda ut för tolkningen än vad de gör vid avtal i allmänhet. När partsviljan och ordalydelsen ska undersökas är det i sådana här fall möjligt att de står emot varandra. Att partsviljan och ordalydelsen står emot varandra kan dock även hända vid avtalstolkning i allmänhet.

Det är lätt att hitta hur kollektivavtalet skiljer sig från andra avtal, och även att hitta hur *förutsättningarna* vid tolkningen skiljer sig. Det är betydligt svårare att hitta hur själva tolkningen skiljer sig. Det verkar alltså inte finnas några tydliga skillnader mellan tolkningen av kollektivavtal och avtal i allmänhet. I diskussionen om culparegeln (avsnitt 5.3) märks det att det länge funnits skiljaktiga meningar om huruvida en uppdelning mellan tolkningen för olika avtalstyper är praktisk.

Ifall uppdelningen i avtalstyper inte är praktisk är det underligt att AD i större utsträckning än HD använder sig av culparegeln. Processerna i domstolarna borde inte skilja sig. Förutom att vissa författare säger att det har med kollektivavtalets särart att göra, är det svårt att hitta argument för att culparegeln inte skulle fungera lika bra i HD. *Hur* har det med särarten att göra, frågar jag mig. Passar det bättre vid kollektivavtalstolkning än vid avtalstolkning i allmänhet att en part som *borde* insett andra partens missuppfattning får tolkningen emot sig? Jag förstår inte logiken i detta.

Ur debatten om culparegeln framkommer dock en intressant aspekt. I och med att AD använder culparegeln bryter de mot de traditionella ramarna för var gränsen antas gå mellan tolkning och utfyllning, och använder culparegeln som är en utfyllnadsregel istället för dolusregeln som är en tolkningsregel. AD använder sig av normer framför fakta. Inom avtalstolkning i allmänhet brukar tolkning hierarkiskt sett ligga högre upp än utfyllning. Den här skillnaden i hur man ser på tolkning och utfyllning går även att koppla till dolda klausuler. Trots att dolda klausuler borde kunna klassas som utfyllnad, eftersom de inte tyds från textens faktiska innehåll utan är en textkomplettering, ser man det inte så inom kollektivavtalsrätten. Man tycker att de är hänförliga till tolkningen eftersom de *utläses* ur kollektivavtalen (fast de inte uttryckligen står där). Att använda normer/utfyllning hör till normaltillståndet vid tolkning av kollektivavtal och är inte som vid avtalstolkning i allmänhet en sista utväg om tolkningsreglerna inte leder någonvart.

7. Slutsats

När jag valde uppsatsämne var jag övertygad om att kollektivavtalsstolkningen skulle skilja sig mycket mer än vad jag funnit belägg för. I själva verket är inte kollektivavtalsstolkning så speciellt som man skulle kunna tro. Det finns otroligt många anledningar till varför man sluter ett avtal, vilket gör att det också finns många olika sätt att tolka dem på. Att svara på en fråga om hur man går tillväga vid avtalsstolkning är därför väldigt svårt. Det beror till så stor del på hur situationen ser ut i övrigt.

Tolkning av avtal kan dock skilja sig både inom och utanför olika avtalstyper. Det är inte bara svårt att hitta ett generellt tillvägagångssätt för avtalsstolkning i allmänhet, utan också att hitta en generell process inom avtalstypen. Jag tror det kan vara en anledning till att jag inte har hittat några stora skillnader mellan olika avtalstyper. Det är för svårt att generalisera. Ibland blir ett mönster dock så tydligt att man med säkerhet kan skilja på tolkningen för avtalstyperna. Ett sådant exempel som skiljer kollektivavtalsstolkning från tolkning av avtal i allmänhet är hur man uppfattar skillnaden mellan utfyllning och tolkning.

Utifrån bakgrunden att skillnader finns både inom och utom avtalstyper, samt att grunden för tolkningen är gemensam, tycker jag det är märkligt att författarna inom avtalsstolkning inte oftare tar upp ämnet i sin helhet. Borde inte förståelsen för avtalsstolkning bli större ifall tolkningen inte delades upp i olika avtalstyper?

Jag tänker mig även att rättstillämpningen skulle bli mer rättvis om lika fall verkligen behandlades lika. Stirrar man sig blind på gränsen mellan avtalstyper riskeras bedömningen eventuellt att inte bli likvärdig. På så vis kan det också finnas en fara i att tolkningstvister för kollektivavtal avgörs i en egen domstol, i alla fall om domstolarna inte tar hjälp av varandra. Schmidt hade kanske en poäng i att praxis från AD kunde komplettera HD:s praxis. Enligt mig borde dock kompletteringen gå båda vägarna.

I framtiden vill jag se mindre uppdelningar och mer jämförelser mellan områdena. Jag tycker att lika fall ska behandlas lika, oavsett om det handlar om olika avtalstyper. Jag är övertygad om att Schmidt hade rätt i att man inte ska se praxis från AD och HD som skilda företeelser, utan att de borde ta hjälp av varandras erfarenheter och expertis.

Summary in English

Contract interpretation is a subject that's complex and difficult to grasp. It's not easy to describe how one should proceed in a dispute about the interpretation of a contract, because the situation around a contract can vary to a high degree. If you start to look into specific contract types you can see that the interpretation share a mutual foundation, even though it's a rough generalization. Aside from the mutual foundation, different contract types has separate features which makes the interpretation differ from how contract interpretation looks like in general.

Within labour law the collective agreement is of great importance. Consequently it's of significant interest to explore how the interpretation of collective agreements differ from contract interpretation in general. The purpose of the essay is to search for similarities and differences between interpretation processes to find out if the interpretation of the collective agreement stand out in any crucial way.

The investigation indicates that there are more similarities than differences between the interpretation of different contract types. The result leads to a discussion about why the division between different types of contracts was created and if the division is required. I come to the conclusion that contract interpretation is divided more than necessary, and that the division sometimes prevents law enforcement to judge cases equally.

8. Källförteckning

Litteratur

Adlercreutz, Axel (1954). *Kollektivavtalet*. Lund: Berlingska Boktryckeriet

Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars (2010). *Avtalsrätt II*, Sjätte upplagan. Lund: Juristförlaget i Lund

Adlercreutz, Axel & Mulder, Bernard Johann (2013). *Svensk arbetsrätt*, Fjortonde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars och Lindell-Frantz, Eva (2016). *Avtalsrätt I*, Fjortonde upplagan. Lund: Juristförlaget i Lund

Ahlström, Kristina (2013). *Kollektivavtal*. Stockholm: Norstedts Juridik

Bergqvist, Olof, Lunning, Lars och Toijer, Gudmund (1997). *Medbestämmandelagen – Lagtext med kommentarer*, Upplaga 2:1. Stockholm: Norstedts Juridik

Bernitz, Ulf (2008). *Standardavtalsrätt*, Sjunde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik

Fohlin, Paulo (1989). *Avtalstolkning*. Uppsala: Iustus Förlag

Glavå, Mats & Hansson, Mikael (2016). *Arbetsrätt*, Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur

Hansson, Mikael (2010). *Kollektivavtalsrätten*. Uppsala: Iustus förlag

Humlin, Einar, et al (2015). *Förhandlarboken*, Sjätte upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (2013). *Juridisk Metodlära*, Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur

Källström, Kent, Malmberg, Jonas & Öman, Sören (2016). *Den kollektiva arbetsrätten*. Uppsala: Iustus Förlag

Lehrberg, Bert (2014). *Avtalstolkning*, Sjätte upplagan. Uppsala: Iusté AB

Roos, Carl Martin, ”Behövs det nya grepp i tolkningsläran?”, Svensk juristtidning 1973, s. 152-154

Ramberg, Jan & Ramberg, Christina (2016). *Allmän avtalsrätt*, Tionde upplagan. Stockholm: Wolters Kluwer

Samuelsson, Joel & Melander, Jan (2003). *Tolkning och tillämpning*, Andra upplagan. Uppsala: Iustus förlag

Samuelsson, Joel (2008). *Tolkning och utfyllning*. Uppsala: Iustus förlag

Sandgren, Claes (2015). *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Tredje upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik

Schmidt, Folke, ”Typfall, partsavsikt och partsculpa – riktpunkter för avtalstolkning”, Svensk juristtidning 1959, s. 497-520

Schmidt, Folke (1966). *Kollektiv arbetsrätt*. Lund: Carl Bloms Boktryckeri AB

Sigeman, Tore & Sjödin, Erik (2013). *Arbetsrätten*, Sjätte upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik

Rättsfallsförteckning

AD 1934 nr 7

AD 1947 nr 17

NJA 1948 s 620

NJA 1990 s 24

AD 1990 nr 67

AD 1991 nr 94

AD 1992 nr 110

AD 1994 nr 100

AD 1996 nr 138

NJA 1998 s 448

NJA 2001 s 750

AD 2003 nr 9